

Стефанчук М. М.

*професор кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою*

Навчально-наукового інституту права

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНА ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ АДВОКАТУРИ ТА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНИЙ ВИМІР

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України загострила існуючі та спричинила нові виклики у сфері правосуддя, спроби врегулювання яких на сучасному етапі знайшли своє відображення у Проекті Плану відновлення України (далі – Проект Плану), підготовленому експертами робочої групи «Юстиція» Національної Ради відновлення України від наслідків війни. Одним із найважливіших напрямів роботи у сфері юстиції визначено притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію, порушення прав людини та порушення інших норм міжнародного права, що вимагає досягнення принципово нових міжнародних домовленостей і створення нових інституцій, які зможуть заповнити існуючі юрисдикційні проблеми у цій сфері та забезпечити принцип невідворотності покарання за вчинені правопорушення. Відновлення роботи Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, цифровізація та діджиталізація судочинства виокремлено як пріоритетні напрями на шляху подолання наслідків війни, з огляду на те, що саме судова реформа є одним із основних індикаторів оцінки готовності України до інтеграції з Європейським Союзом. Водночас реформу адвокатури виокремлено як складову судової реформи, яка не може бути успішною без інституціонально розвинутої незалежної адвокатури.

Поряд з цим в умовах повоєнного відновлення України адвокатуру визнано однією з важливих гарантій дотримання та забезпечення прав громадян, зокрема потерпілих від наслідків збройної агресії, а ключовими цілями за цим напрямом визначено приведення організації та діяльності адвокатури до кращих міжнародних стандартів та стандартів країн Ради Європи, інституційної незалежності адвокатури, створення сприятливих умов надання ефективної та якісної правової допомоги постраждалим від війни особам, забезпечення повноти їх доступу до правосуддя як в Україні, так і за кордоном [1]. Водночас визначені цілі, завдання та етапи їхнього досягнення, з огляду на певну контрверсійність, потребують додаткового дослідження з метою розвитку ефективних складових системи правосуддя в Україні.

Одним із таких дискусійних питань є ефективність актуальної моделі врядування адвокатської професії. Як наслідок – однією із основних проблем,

які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення здійснення правосуддя, на сучасному етапі реформування його системи в Україні, визначено функціональну недосконалість системи адвокатури [2]. Ба більше, у Проекті Плану зазначається про недостатню ефективність державної політики в сфері адвокатури та адвокатської діяльності, зокрема недоліки законодавства, яким регламентовано особливості організації та діяльності адвокатури, що має істотний негативний вплив на виконання адвокатурою її особливої соціальної ролі у суспільстві, а отже потребує додаткового дослідження з метою зміцнення системи сталого правосуддя в Україні.

Серед основних проблем інституту адвокатури в Україні, що потребують вирішення, Проектом Плану окреслено такі:

- неповна відповідність принципів адвокатської діяльності в Україні основним принципам адвокатської професії Європейського Союзу, що перспективно передбачатиме скасування адвокатської монополії на надання професійної правничої допомоги;

- посилення кваліфікаційних вимог щодо осіб, які мають намір отримати доступ до професії адвоката; запровадження прозорої процедури проведення кваліфікаційного іспиту, удосконалення інституту стажування, що перспективно передбачатиме врегулювання допуску до адвокатської діяльності в Україні, як адвокатів іноземних держав, адвокатів країн-агресорів (російської федерації, республіки білорусь);

- необхідність розширення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, що перспективно передбачатиме забезпечення реалізації принципу змагальності у судочинстві, рівності процесуальних прав сторін, зокрема надання адвокатам ідентифікованого доступу до державних реєстрів. Підвищення рівня захисту адвокатської таємниці. Забезпечення доступу до роботи помічника адвоката осіб, які набули вищу юридичну освіту освітнього рівня «Бакалавр». Врегулювання питання гонорару успіху в окремих категоріях справ, зокрема для полегшення доступу до правової допомоги осіб, які зазнали шкоди внаслідок війни;

- необхідність врахування гендерних аспектів у здійсненні адвокатської діяльності;

- недосконалість самоврядності адвокатури, що перспективно передбачатиме децентралізацію адвокатського самоврядування, зміну статусу Національної асоціації адвокатів України та створення альтернативних професійних організацій адвокатів. Забезпечення права участі в адвокатському самоврядуванні всіх адвокатів. Приведення строків перебування на посадах в органах адвокатського самоврядування у відповідність із практикою країн ЄС. Відновлення діяльності органів адвокатського самоврядування на тимчасово окупованих регіонах на підконтрольних Україні територіях;

- недосконалість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, що перспективно передбачатиме запровадження прозорої

процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, збільшення строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності, визначення вимог щодо форми та змісту заяви (скарги) щодо неналежної поведінки адвоката та змісту рішення в дисциплінарній справі. Створення єдиного ресурсу збирання, зберігання, захисту, обліку та пошуку дисциплінарної практики;

- невідповідність окремих положень правил адвокатської етики міжнародним стандартам адвокатської деонтології, що перспективно передбачатиме їхнє оновлення у відповідності з міжнародними стандартами професійної деонтології та забезпечення єдиної практики їх застосування [1].

Рада адвокатів України охарактеризувала запропоновані зміни як такі, що несуть руйнівні євроінтеграційні ризики у сфері адвокатури. В цілому, план реформи Робочої групи «Юстиція», на її думку, веде до повного розбалансування єдиної незалежної професійної самоврядної саморегульованої організації адвокатів, оскільки замість єдиної професійної організації пропонується створити окремі маленькі професійні регіональні адвокатури, які не спроможні забезпечити єдині правила професії – її самоврядність. Як наслідок – реалізація пропозицій Робочої групи призведе до знищення адвокатського самоврядування та саморегулювання за єдиними правилами професії [3]. У сучасній науковій юридичній літературі зазначається, що адвокатура України у воєнний час продемонструвала внутрішню консолідацію, а також зовнішню здатність діяти пліч-о-пліч з інститутами громадянського суспільства та органами державної влади для досягнення спільного завдання протидії збройній агресії проти України, а також наголошується на необхідності дотримуватись принципів її організації та діяльності як умови належного здійснення діяльності адвокатури, забезпечення незалежності, самостійності та професіоналізму цієї унікальної правозахисної інституції [4, с. 154].

З огляду на певну контроверсійність поглядів на удосконалення інституту адвокатури в Україні, потребують правового аналізу сучасні тенденції розвитку цього інституту, передусім у функціональному та організаційному аспекті, з метою виокремлення його перспективних напрямів, як орієнтирів подальших наукових досліджень, серед яких, зокрема, можна зазначити:

- вибіркове та непослідовне впровадження адвокатської монополії на здійснення представництва іншої особи в суді, що зумовлює потребу у правовій регламентації державою права на доступ до суду з урахуванням вимог принципів рівності та справедливості, зокрема у питаннях можливості впливу на вартість послуг з представництва не лише її інтересів в суді, а й з урахуванням потреб та ресурсів окремих осіб;

- розширення контрольних повноважень держави щодо адвокатури з огляду на особливий потенціал адвокатської професії, що зумовлює потребу у закріпленні пріоритету принципу конфіденційності адвокатської

діяльності з метою уникнення ризику можливого конфлікту із завданнями адвокатури та сутністю адвокатської діяльності при розширенні контрольних повноважень держави стосовно адвокатури;

- обмеження прав органів адвокатського самоврядування у сфері формування суддівського корпусу через зміни у законодавчому підході до формування органів суддівського врядування, згідно з якими повноваження органів адвокатури у цій сфері втрачають ознаку безпосередності та стають суб'єктно опосередкованими;

- наявність передумов для зміни існуючої моделі врядування адвокатської професії, що зумовлює модернізацію моделі врядування адвокатської професії з переходом до моделі спільного регулювання, орієнтуючись на споживача правових послуг та досвід країн з високими показники ефективності функціонування системи правосуддя.

Отже, актуальний вимір державної правової політики у сфері адвокатури та адвокатської діяльності полягає у виокремленні реформи адвокатури як складової судової реформи, яка не може бути успішною без інституціонально розвинутої незалежної адвокатури. Означена реформа спрямована на підвищення ефективності державної політики в сфері адвокатури та адвокатської діяльності, зокрема усунення недоліків законодавства, яким регламентовано особливості організації та діяльності адвокатури, що має істотний вплив на виконання адвокатурою її особливої соціальної ролі у суспільстві, а отже потребує подальших наукових розвідок з метою забезпечення сталого правосуддя в Україні.

Список використаної літератури:

1. Проект Плану відновлення України. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62dea471331181b583d43ec5_Юстиція.pdf (дата звернення: 23.10.2022 р.).

2. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 23.10.2022 р.).

3. Про звернення Ради адвокатів України до міжнародних та українських інституцій з питань реформування адвокатури України: Рішення Ради адвокатів України від 01.08.2022 № 49 URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-08-01-r-shennya-rau-49_62fcf79a9d7e7.pdf (дата звернення: 23.10.2022 р.).

4. O. Khotynska-Nor, N. Bakaianova, 'Transformation of Bar in Wartime in Ukraine: on the Way to Sustainable Development of Justice (On the Example of Odesa Region). 2022. 3(15). Access to Justice in Eastern Europe. 146-154. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000322>